

Motion till riksdagen 2008/09: MJ10

av **Anders Ygeman m.fl. (s)**
med anledning av prop. 2008/09:170

En sammanhållen svensk havspolitik

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om åtgärder för att minska övergödningen av Östersjön och Västerhavet.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om åtgärder för att trygga fiskbeståndens fortlevnad och ge fiskerier de långsiktiga förutsättningar som den behöver.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om åtgärder för att minska transporternas negativa effekter på havsmiljön.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om åtgärder för att komma till rätta med giftproblemen i våra hav.

Motivering

Vår havsmiljö är i kris – det är i dag en väl etablerad sanning. En inte lika vedertagen, men nog så viktig, tankegång är att om vi kunde se ned i havsdjupen och uppfatta ekosystemets mångfald på samma sätt som vi gör vid en promenad i skogen, skulle åtgärder för att förbättra havsmiljön ha påbörjats för länge sedan. Det katastrofala utnyttjandet av havet som avfallsplats skulle ha förhindrats.

Utsläpp från jordbruk, avlopp och trafik, såväl till sjöss som till lands, har i drygt 100 år tillåtits påverka havens ekosystem i ett ständigt ackumulerande förlopp. Ett långvarigt överfiske har därtill minskat havens bestånd. Det är inte längre rimligt att tro att vi kan återskapa de svenska havsmiljöernas ekosystem till sina ursprungliga förhållanden. Vad vi kan göra är att hejda försämringarna och skapa utrymme för förbättringar. Vårt mål måste vara att

Fel! Okänt namn på

återställa ekosystemen i ett tillstånd där de kan fungera på ett långsiktigt hållbart sätt.

Detta kräver omedelbara och kraftfulla åtgärder vad gäller både utnyttjandet och bevarandet av våra hav. Ett ökat samarbete är nödvändigt mellan de myndigheter som har ansvaret för fiske- och miljöfrågorna. En samordnande instans bör ta helhetsansvaret för frågorna och skapa en effektiv förvaltning. Den havsmiljöutredning som den socialdemokratiska regeringen tillsatte 2006 föreslog i sitt slutbetänkande två år senare att en ny havsmyndighet skulle inrättas. Utredningen presenterade en mängd konkreta förslag, bl.a. att havsmyndigheten skulle genomföra en fysisk planering av Sveriges hela havsområde och samordna de skilda intressen och undanröja konfliktrisker som där finns. En havsmyndighet bör också ha ett särskilt ansvar för Sveriges ekonomiska zon.

Östersjön

Östersjön är ett mycket känsligt innanhav. Ur ett internationellt perspektiv är det unikt. Det är grunt, vattnet är bräckt och vattenomsättningen är långsam. Här finns sällsynta biotoper med få och utsatta arter. Den långsamma till- och frånströmningen gör Östersjön extra utsatt vad gäller tillförsel av näringsämnen från land. Det finns i dag 34 miljoner hektar jordbruksmark inom Östersjöns avrinningsområde. Samtidigt vet vi att det tar cirka trettio år för Östersjöns vatten att förnyas; det salta och tunga bottenvattnet blandas mycket sakta med det lätta, syrerika och snabbt utbytta ytvattnet.

Den makliga vattenomsättningen kan vara en orsak till att tidigare regeringarnas åtgärder för att minska övergödningen inte har gett förväntad effekt. Upplagrade ämnen i vattnet kan också läcka under lång tid. En mer dystopisk teori är att Östersjöns ekosystem kan ha bytt jämviktsläge. Havet kan ha fastnat i ett övergött tillstånd.

Östersjön är ett av världens mest trafikerade havsområden. Den ständigt ökande sjöfarten måste regleras hårt för att inte orsaka ytterligare skador på den marina miljön. Oavsiktliga eller illegala oljeutsläpp är extra allvarliga i Östersjön eftersom nedbrytningen av oljespill går mycket långsamt i det kalla vattnet.

Västerhavet

Medan miljöproblemen i Östersjön är som störst ute på havet, koncentreras övergödningen i Västerhavet till skärgårdens vikar. Många vikar fylls med algmassor som kväver de naturliga systemen bestående av fiskyngel och bottendjur. Förekomsten av syrefria bottenar är vanligast i södra Kattegatt, där badlivet drabbas och i förlängningen också turistnäringen.

Det kraftiga överfisket har minskat bestånden av plattfisk och torsk i Västerhavet. På en del platser har lokala bestånd helt försvunnit. I Skagerrak finns dock positiva tecken på att andelen bifångster i fisket håller på att minska.

Där finns också livskraftiga bestånd av knobbsäl. Förekomsten av giftiga ämnen från båtbottnfärger är dock påtaglig och visar att nuvarande förbud mot färgerna inte ger en önskad verkan.¹

Övergödningen

Drygt 85 miljoner människor bor runtom Östersjön. Det är vad alla dessa individer gör på land som påverkar det ömtåliga innanhavet. Tillförseln av vatten, och därmed näringsämnen, sker från vattendrag runt hela Östersjön och längs Västerhavets kuster.

Det traditionella jordbruket är en kraftigt bidragande orsak till övergödningen i Östersjön och Västerhavet. Här har den gemensamma jordbrukspolitiken inom EU en stor uppgift framför sig – att arbeta för ett minskat läckage från djurbesättningar och åkermark. Men också trafiken, industrierna och hushållen medverkar till den oupphörliga strömmen av föroreningar.

Våtmarker och buffertzoner bidrar till att förhindra utflödet av näringsämnen från jordbruket. Mellan 1995 och 2006 skapades närmare 10 000 hektar våtmarker i Sverige, vilket bör ha minskat nytillskottet av kväve från jordbruksmark med åtskilliga hundra ton per år. Den socialdemokratiska regeringen hade som mål att ytterligare 12 000 hektar våtmark skulle anläggas fram till 2012 med statligt stöd inom ramen för landsbygdsprogrammet. Den nuvarande regeringen bör fullfölja den strategin och öka fokus på våtmarkernas placering för att skapa största möjliga effektivitet.

Vi anser att regeringen är för otydlig i sina förslag till åtgärder för minskad övergödning. Förutom strängare regler för spridning av stallgödsel vill vi införa obligatoriska skyddszoner kring den odlade marken, odling av fånggrödor och förbud mot dränering av vattendrag och våtmarker för jordbruksproduktion. Vi anser att en noggrannare planering måste genomföras av djurbestånden i läckagekänsliga områden. Utökad rådgivning till lantbrukare har stor betydelse. Projektet Greppa Näringen har bedrivit ett framgångsrikt arbete med att ge lantbrukare råd och stöd om t.ex. lämpliga tidpunkter för gödselspridning.²

De skilda havsområdena – från Bottenvikens bräckta vatten där isen ligger fem, sex månader om året till Skagerraks salta hav där isen aldrig lägger sig – kräver olika reningsåtgärder. Vilka åtgärder som ska användas var har länge debatterats. I Bottenhavet är det fosfor som begränsar tillväxten, i egentliga Östersjön och Västerhavet är det kväve som hämmar tillväxten under större delen av året. Utifrån ett helhetsperspektiv – ytterligare en uppgift för en samordnande instans – skapar de olika åtgärderna nya problem; vad som är bäst för sjön eller älven är inte alltid bäst för det kustavsnitt som älven når fram till eller för havet som helhet. Arbetet på att förbättra havsmiljön måste

¹ Naturvårdsverkets rapport Havet 2007.

² www.greppa.nu.

Fel! Okänt namn på

därför hela tiden ske ur både en regional synvinkel och ur ett helikopterperspektiv.

De svenska avloppsreningsverken har under senare decennier byggts ut med en effektiv teknik som radikalt minskar utsläppen av fosfor, kväve och andra syreförbrukande substanser. Verken tar i dag hand om ca 95 % av den inkommande fosfor. Men det räcker inte. Det finns i dag ca 300 000 undermåliga enskilda avlopp i vårt land. I praktiken strider dessa avlopp mot lagen. Lagöverträdelserna sker framför allt i sommarhusområden längs våra kuster där en betydande del av utsläppen sker.

Regeringen förutsätter i sin proposition att förslaget om ROT-arbete ”kan öka takten betydligt i arbetet med att åtgärda problematiken kring enskilda avlopp i landet”. Vi ser det som en from förhoppning, som på intet sätt är tillräcklig. Vi menar att högre krav bör kunna ställas på enskilda husägare att ställa om från enskilda avlopp. Vi anser också att även statliga investeringsåtgärder krävs för att åstadkomma förbättrade avloppslösningar.

Även utfiskningen bidrar till övergödningen. Nya forskarrapporter hävdar att de årliga algbloomningarna mer beror på brist på torsk än på tillgång till gödningsämnen. Torsken har en avgörande betydelse för hela näringskedjan; näringsämnena i vattnet göder mikroskopiskt växtplankton, växtplankton äts av knappt synliga djurplankton, djurplankton äts av små fiskar som sill och skarpsill, små fiskar äts av större fiskar som lax och torsk. Det är ett självreglerande system som varierar från år till år, men som i stort sett är stabilt. När torskbeståndet minskar på grund av utfiskning gynnas skarpsillen. En dominans av skarpsill minskar antalet djurplankton. Minskad förekomst av djurplankton skapar gynnsamma förhållanden för växtplankton. Algbloomningen är ett faktum.

Vi noterar att regeringen har anammat idén om musselodlingar som en effektiv åtgärd för att minska närsalterna längs kusterna. Musslorna tar upp kväve och fosfor och binder ämnena i sin kroppsvävnad. Att skörda musslor innebär sålunda att effektivt plocka näringsämnena ur havet, vilket redan sker i stor skala i Bohuslän. Musslor kan därtill ingå som näringsunderlag för en framtida biogasproduktion. Vi stöder alltså vårt gamla förslag om att utvidga odlingarna till ostkusten.

Vi stöder också förslaget om fosfatförbud för samtliga tvätt- och rengöringsmedel, med det viktiga tillägget att förbudet ska vara generellt och därmed gälla alla, även industrin.

Den nuvarande regeringen drev i opposition kravet på bildandet av en Östersjöregering. När den väl satt vid makten försvann dock förslaget från dagordningen. Det behöver knappast sägas att en extra Östersjöregering vore alltför tungrott. Ett mer realistiskt krav är lyfta havsmiljöarbetet inom Helsingforskommissionen (Helcom) till statsministernivå. Risken är annars stor att intressekonflikter mellan olika fackministrar i Östersjöstaternas regeringar överskuggar de långsiktiga målen om ett friskt innanhav. En gemensam nordisk kraftsamling skulle också ha stor betydelse i arbetet på att rädda havsmiljön och fiskenäringen inom de nordiska länderna. Vi efterlyser även en vetenskaplig panel för Östersjön, efter modell från FN:s klimatpanel IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change).

Den socialdemokratiska regeringens förslag att göra Östersjön till ett pilotområde för miljöarbetet inom EU har införlivats i den nuvarande regeringens strategi för området. En harmoniserad lagstiftning i Östersjöns hela avrinningsområde kan t.ex. förhindra handel med jordbruksprodukter mellan länder med olika strikt miljölagstiftning. Flytt av näringsläckage från ett område till ett annat kan förhindras.

Slutligen efterlyser vi en brett upplagd informationskampanj som beskriver havets miljö under ytan. Vi måste förändra bilden av havet såsom en plats med oändlig kapacitet för att ta emot det vi människor inte vill ha.

Fisket

Det alltför omfattande fisket i Östersjön och Västerhavet har medfört att torskbestånden har minskat eller försvunnit, skarpsillen har tagit torsken plats och blivit den dominerande fisken i Östersjön, fiskarter som ål och plattfisk har minskat kraftigt, trålningen har skadat bottenfaunan och stora mängder bifångster har slängts överbord. Även andra djurarter, marina däggdjur och fåglar har störts i sin reproduktion.

Fiskenäringen har under alltför lång tid präglats av en kortsynt vinningslystnad. Fortfarande finns dock en chans att säkerställa ett framtida fiske i Östersjön och Västerhavet. Ett första krav är att Sverige följer de rekommendationer som forskarna vid Internationella havsforskningsrådet (Ices) ger. Med de vetenskapliga råden som grund finns det en möjlighet att trygga de olika fiskebeståndens fortlevnad och ge fiskenäringen de långsiktiga förutsättningar som den nu behöver.

En samordnande havsmyndighet får i detta sammanhang en mycket viktig uppgift – att koordinera fiskefria zoner i Östersjön, Skagerrak och Kattegatt. Skilda områden ska kunna fredas under olika tidsperioder och få en möjlighet till återhämtning.

Vårt andra krav i fiskefrågan är att regeringen gör sitt jobb och driver på inom EU för att också övriga medlemsstater ska följa rekommendationerna fullt ut. Besluten om fiskekvoter ska obestriddligen vara baserade på vetenskapliga bedömningar.

Därtill ska minimimåttet på torsk ökas från 30 till 45 centimeter i alla EU-vatten och fiskedumpningen ska stoppas, liksom EU:s subventionering av fiske i vatten utanför EU. Vi vill också införa ett krav på certifierad utbildning i miljö och ekologi för att få licens som yrkesfiskare.

Det övergripande målet för EU:s gemensamma fiskepolitik är ett ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbart fiske. Det är ett mål som kräver en radikal minskning av EU:s fiskeflotta, så även den svenska. Framtidens fiskbestånd räcker inte till för att ge arbete och inkomst till alla svenska fiskare. Vi anser att ett strukturstöd till fisket är nödvändigt under en period, för en omställning av fiskeflottan. Men det är inte rimligt att det statliga stödet går till fiske av hotade arter. De fiskar och skaldjur som enligt forskarna är hotade ska inte fångas med bidrag från staten. Statligt stöd till fiskeverksamhet som är miljömässigt ohållbar ska slopas.

Fel! Okänt namn på

Främmande djurarter som etablerar sig i de svenska havsområdena kan ge allvarliga störningar i våra ekosystem. Ett tidigare tämligen isolerat Östersjön förses med nya arter via barlasttankar och fartygsskrov. Nya växter, nya fiskarter, nya maskar riskerar att konkurrera ut den ursprungliga faunan. Vi förutsätter att regeringen tar fram metoder för att förhindra spridningen av främmande organismer i Östersjöns ekosystem.

Vi förutsätter också att regeringen fortsätter på tidigare regeringars linje att skapa marina naturreservat för att skydda känsliga livsmiljöer och utsatta djur- och fågelarter.

Ett internationellt forskningscentrum för utbildning kring liv och miljö i Östersjön bör skapas.

Sjöfarten

Sjöfarten har länge ansetts som ett relativt ”rent” och kostnadseffektivt transportmedel. Men nyare information till FN:s klimatpanel visar att koldioxidutsläppen från sjöfarten är tre gånger högre än vad man tidigare har förmått uppskatta. Från en nivå på ca 400 miljoner ton koldioxid per år har siffrorna nu ökat till 1,12 miljarder ton utsläpp per år.³ Det är FN:s sjöfartsorganisation IMO som står bakom uppgifterna. Organisationen har nu, sent omsider, själv beslutat att kraftigt skärpa kraven för bränsle och avgaser.

Varken sjöfart eller flyg finns med i den internationella handeln med utsläppsrätter. Detta måste ändras, samtidigt som miljökraven på sjöfartsnäringen måste öka. Att minska utsläppen av svaveldioxid och kväveoxider kan endast anses som ett första steg. Den svenska export- och importindustrin har i några fall gått före och börjat ställa krav på fartygens drivmedel. Här bör staten följa efter, med krav på högsta kvalitet på drivmedlen. Kraven ska vara konkurrensneutrala i förhållande till lastbilstrafiken.

Reglerna för fartygens luftutsläpp måste också skärpas liksom kraven på reningsutrustning på passagerarfärjorna. Rederierna måste utveckla mer energieffektiva fartyg med fokus på skrov, propellrar och motorer. En tänkbar åtgärd är att sänka hastigheten på fartygen för att spara energi.

Begreppet Clean Ship diskuteras inom sjöfartsnäringen, men knappast utanför. Vi vill att regeringen via FN:s sjöfartsorgan IMO uppmanar till den miljöindexering av fartyg som begreppet innebär. Fraktköpare ska kunna inhämta bättre information om de fartyg de anlitar och därmed ha en chans att främja hållbar sjöfart.

Sjötrafiken över Östersjön och Västerhavet ökar kontinuerligt. De prognoser för Östersjötrafiken som Helcom ställde i början av 2000 är sedan länge överspelade. Oljeexporten från ryska och baltiska hamnar genom Östersjön och ut i Västerhavet har mer än trefaldigats sedan 1995. Dessvärre är många av de fartyg som trafikerar haven undermåliga och fortsätter att vara så fram

³ The Guardian/DI 19/2 2008.

Fel! Okänt namn på

till 2010 då EU förbjuder fartygstrafik med s.k. enkelskrov. För internationell frakt gäller att enkelskroven ska vara utfasade 2015.

Vi vill öka takten i det globala arbetet för marint miljöskydd (inom IMO:s ram) så att alla fartyg som seglar in i Östersjön uppfyller samma höga miljö- och säkerhetskrav.

Straffen för de fartyg och rederier som fortsätter att släppa ut olja i Östersjön och Västerhavet måste skräpas kraftfullt. Harmoniseringen av VTS (Vessel Traffic Services) för hela Östersjön måste snabbas på. VTS-programmet är under utveckling till en satellitbaserad och emissionsrelaterad övervakning av fartyg. Åtgärdsplanen för Östersjön, Baltic Sea Action Plan, måste implementeras och nationella åtgärdsprogram utvecklas inför Helcoms ministermöte 2010.

Den tidigare socialdemokratiska regeringen bidrog till att få Östersjön klassat som ett särskilt känsligt havsområde (PSSA, Particularly Sensitive Sea Area). Klassningen ställer hårdare krav på fartygstrafiken, t.ex. nya ruttsystem och trafikseparering. Den djupgående sjötrafiken rekommenderas att undvika två speciella områden – Hoburgs bankar och Norra Midsjöbanken – som är särskilt känsliga ur miljösynpunkt. Vi vill dock skärpa kraven ytterligare vad gäller dessa områden, där 10 000 sjöfåglar årligen dör på grund av oljeskador. Trafiksepareringen bör läggas utanför områdena. Vi ställer också krav på ökad navigations säkerhet med tanke på svåra vinterförhållanden och ett stort antal oljetransporter. Med PSSA i ryggen kan den svenska regeringen – om den vill – ställa tuffa miljökrav på såväl sjötransporter som fraktköpare. Regeringen behöver inte invänta övriga Östersjöstater för att ta initiativ till förbättrade skyddsåtgärder.

Som en del i arbetet på att föra över godstrafiken från vägarna till tåg- och sjötrafiken vill vi också förbättra tillgången på el i hamnarna, t.ex. genom att se över vad som kan göras för att snabba på processen med standardiseringen för elanslutning. Att landansluta elen för fartyg är en åtgärd som minskar utsläppen av diesel och tjockolja – till nytta för luften specifikt i hamnstäder, men också till gagn för havet.

Passagerarfärjorna i Skagerrak, Kattegatt och Östersjön tillåts fortfarande släppa ut sitt avloppsvatten. Inom Helcom pågår arbetet med att minska utsläppen, och Sverige har länge arbetat för ett frivilligt omhändertagande av avloppsvatten i hamnarna. Det finns också en överenskommelse mellan Sjöfartsverket och ett antal rederier om att avfallet ska lämnas i land. Den gäller dock främst den ordinarie färjetrafiken mellan Sverige och Finland, och inte de stora kryssningsfartygen. Vi välkomnar regeringens förslag om totalförbud mot toalettutsläpp från kryssningsfartyg och passagerarfärjor i Östersjön och förbud mot toalettavfall från fritidsbåtar. Förbuden måste dock kombineras med krav på obligatorisk avfallshantering i hamnarna.

Vi anser att det brådskar med inventeringen av de gamla oljeläckande vrak som finns längs de svenska kusterna, framför allt längs västkusten. Flera fartyg är potentiella oljekatastrofer. Vi noterar att regeringen har tagit till sig frågan och förväntar oss en snabb första inspektion.

Fel! Okänt namn

Gifterna

De flesta kemiska ämnen når förr eller senare ut i naturen. Många av dem är giftiga redan i mycket små mängder, en del är svåra att bryta ned. De kan lätt lagras i levande vävnader. I havet blir ett flertal kemikalier skadliga för miljön. Genom fiskenäringen förvandlas de till en allvarlig hälsorisk för människor.

Tungmetaller från industriutsläpp ligger sedan drygt ett århundrade lagrade i Östersjöns och Västerhavets bottensediment. De är potentiella miljöhot, men anses enligt expertisen göra minst skada om de får ligga kvar som de är, orörda. I det sammanhanget är den rysk-tyska gasledningen över Östersjön ett reellt hot, eftersom ledningen kan rubba den ömtåliga biologiska balansen och skapa allvarliga miljöproblem på havsbotten. Även fiskebåtarnas trålning kan ge oönskade effekter, också ur giftsynpunkt.

Fritidsbåtar bidrar till giftproblemen i havet. Det ställs numera tydliga miljökrav på bilar, medan kraven på fritidsbåtarna är modesta. Båtmotorer ligger långt efter bilmotorer vad gäller utsläpp och bränsleeffektivitet. Användningen av giftiga båtbottnfärger har minskat, men inte i den takt som förväntats efter EU:s arbete med biociddirektivet. De gifter som förhindrar att havstulpaner och alger växer på båtbottnarna sprider sig till havslevande djur. Mätvärden i småbåtshamnar tyder på att giftiga färger fortfarande används.⁴ Vi står fast vid vårt tidigare krav på stöd för endast tillåtna båtbottnfärger. Vi vill också stimulera till ökad försäljning av den minst miljöstörande båtbensoinen.

Kunskapen om läkemedels effekter i miljön är begränsade. Koncentrationerna av läkemedel i vatten anses fortfarande ligga under ”detektionsgränsen”, dvs. de är svåra att spåra. Antibiotika och hormonpreparat kan upptäckas i utflöden från reningsverk och från sjukhus samt i lakvatten från deponier och från djurhållningsanläggningar. Ett syntetiskt östrogen från p-piller återfinns i många fiskar. Den slutsats som Naturvårdsverket drar är att det finns risk för att vissa läkemedelsrester kan bioackumuleras och orsaka skada hos fisk.⁵ Forskningen på detta område måste utvecklas så att vi kan förebygga läkemedelsspridningens negativa effekter i haven.

Det marina skräpet är ett stort miljöproblem. Vi menar att regeringen bör arbeta fram ett program för rena kuster inom ramen för EU. Frivilliga strandstädningar har tidigare genomförts på västkusten. Men kommunernas ökade kostnader och svårigheter att få tag på personal gör att strandstädningen hotas. Fiskare som tar hand om ilandflutet skräp bör också stödjas. Inom projektet Save the North Sea har funnits en verksamhet där fiskare kunnat ta hand om det avfall de fått i sina fiskeredskap och lämna det avgiftsfritt i hamn. I stället för att låta skräpet gå tillbaka i havet har fiskebåtarna forslat in det i hamnarna. Vi anser att detta omhändertagande bör uppmuntras.

⁴ www.havet.nu.

⁵ Naturvårdsverket, 2008.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 31 mars 2009

Anders Ygeman (s)

Helén Pettersson i Umeå (s)

Jan-Olof Larsson (s)

Lena Hallengren (s)

Bo Bernhardsson (s)

Carina Ohlsson (s)

Ann-Kristine Johansson (s)

Aleksander Gabelic (s)